

MATURA 2019 SPOMLADANSKI ROK

KAKO PIŠEMO RAZPRAVLJALNI IN KAKO RAZLAGALNI ESEJ

Tanja Tomšič, prof. — 1tanja.tomsic@gmail.com

*Knjižnica Bežigrad,
18. 2. 2019*

FAIL / END / NO

**If you fail, never give up because
F.A.I.L. means "First Attempt In Learning"
End is not the end, in fact
E.N.D. means "Effort Never Dies"
If you get No as an answer, Remember
N.O. means "Next Opportunity"
So let's be positive**

ESEJ

ESEJ se je kot **besedilna vrsta** razvil v renesansi v 16. stoletju. Začetnik eseja je francoski humanist Michel de Montaigne (tri knjige Esejev).

Z vprašanjem *Kaj vem?* je resnico odprl različnim mnenjem, pogledom, interpretacijam ter s tem subjektivni in kritični presoji.

Beseda esej izhaja iz francoske besede *essai* – poskus. **V eseju pisec razpravlja o določenem pojavu.** Esej združuje prvine strokovnega in umetnostnega besedila. Poznamo literarni, družboslovni, filozofski, sociološki, znanstveni, naravoslovni ... esej.

ŠOLSKI ESEJ

- ▣ ŠOLSKI ESEJ je besedilo, ki ga pišejo dijaki o najrazličnejših temah pri predmetih filozofija, sociologija, psihologija, slovenščina.
- ▣ **Izkazuje dijakovo poznavanje tematike in osebni vrednostni odnos do obravnavanih vprašanj!!!**
- ▣ Šolski esej pri slovenščini je **djakovo besedilo o njegovem branju književnega dela**, in sicer dijak piše o tem, kar je prebral (literarno besedilo mora dobro poznati), na podlagi branja o besedilu **razmišlja in se do njega opredeljuje**. Bralno doživetje, znanje in mnenje **izraža argumentirano, zanimivo in zaokroženo**.
- ▣ Ločimo dva tipa šolskega eseja: razpravljalni esej in interpretativni/razlagalni esej.

RAZPRAVLJALNI ESEJ

+ Pisanje na podlagi poznavanja večjega števila literarnih besedil; pogoj je vnaprejšnje problemsko branje.

+ Branje v širino.

+ Ob pisanju dijak besedila nima pred seboj.

+ Idejno-tematska (vsebinska) interpretacija besedil iz sklopa; primerjava nosilnih zvrstno-tematskih in idejnih sestavin v njih, doživljajsko izkušensko opredeljevanje in vrednotenje, umeščanje v kontekst.

+ Uporaba temeljnih strokovnih izrazov za poimenovanje literarnih pojmov, različnih načinov razvijanja téme.

+ Slogovna živost pisanja.

+ Vsebinska in kompozicijska zanimivost in izvirnost.

+ Ocena: vsebina = 30 točk,
jezik = 20 točk.

+ Obseg: 700–1000 besed.

RAZLAGALNI ESEJ

+ Pisanje na podlagi podrobnega branja krajšega besedila ali odlomka; pogoj je dobro razvita zmožnost literarnega branja.

+ Branje v globino.

+ Dijak ima besedilo ob branju pred seboj; označevanje; zapisovanje ključnih elementov.

+ Idejno-tematska in kompozicijska interpretacija neznanega (odlomka iz znanega) besedila, predstavitev doživetja in estetsko vrednotenje, umeščanje v kontekst.

+ Uporaba različnih strokovnih poimenovanj posameznih sestavin literarne predloge, različnih načinov razvijanja téme.

+ Slogovna živost pisanja.

+ Izvirnost, zanimivost oblike in vsebine eseja.

+ Ocena: vsebina = 30 točk,
jezik = 20 točk.

+ Obseg: 700–1000 besed.

TEZA

TEZA je trditev, ki jo je treba dokazati, utemeljiti. Teza je značilna za razlagalna besedila.

Teza je v eseju zelo pomembna, saj je temeljna/izhodiščna misel eseja. Tezo **zapišemo v uvodnem odstavku**. Je neke vrste odgovor na osrednje vprašanje/osrednjo temo eseja. Tezo oblikujemo na podlagi naslova eseja (v razpravljalnem eseju) in izhodiščnih navodil (predvsem začetne usmerjevalne povedi). Najprej je treba premisliti, kateri problem nakazujeta naslov in prva poved v navodilih oz. kaj naj bi bila tema eseja.

V eseju tvorimo tudi PODTEZE. Podteza je trditev, ki temelji na dejstvih iz besedila in hkrati na osebnem odnosu do vsebine. Je izvirna misel, ki odpira možnosti nadaljnjega razmisleka.

ARGUMENTIRANJE TEZE je dokazovanje, utemeljevanje trditve.

TEZA (velja tudi za PODTEZE v jedru):

- ▣ Osrednja ideja.
- ▣ Glavna misel.
- ▣ Rdeča nit eseja.
- ▣ Mora biti ključna trditev!
- ▣ Mora izpostaviti problem, vprašanje, osnovo za razpravo.
- ▣ OD KOD? >> Iz naslova, iz navodil (ki zahtevajo vrednotenje, opredeljevanje, izražanje lastnega mnenja).

ARGUMENT

- ▣ VEDNO GA NAVEŽEMO NA ZASTAVLJENO TRDITEV!!!
- ▣ Upoštevamo koherentnost!
- ▣ Ne ukvarjajte se s podrobnostmi, ki nimajo teže in niso predmet zapisa.
- ▣ Pomembno je bistvo, glavni predmet problema – torej: izbor argumentov glede na to, kar želite povedati.
- ▣ STRATEGIJA: Kaj je bistvo tega, kar želite povedati.
- ▣ Glejte holistično – to je: celostno!

JEDRO ► z argumenti!!!

1. **Trditev (kaj?) – ime, bistvo**
2. **Razlaga (zakaj, kako?) – z uporabo temeljnih slogovnih figur**
3. **Primer, podpora, citat, statistika ...**
4. **Zakaj je argument zares pomemben:**
 - ZARADI (navezava na naslov oz. osnovni problem zastavljenega zapisa) ...
 - Uporabite veznike vzročnega in pojasnjevalnega razmerja:
saj, kajti, namreč, to je, in sicer, ker, da ...

PRIPOVEDOVANJE

PRIPOVEDOVANJE je sporočanje o časovnem zaporedju dogajanja (kronološkost), zato je osnovni postopek pri podajanju zgodbe. V pripovedovanju uporabljamo veliko raznovrstnih polnopomenskih glagolov in časovnih izrazov, ki ustvarjajo sobesedilno spetost.

Krajše pripovedovalno besedilo je POVZETEK. Značilnosti povzetka so:

- strnjeno povzemanje glavnega dogajanja,
- glavni dogodki so razvrščeni v časovnem zaporedju,
- izogibamo se opisovanju, razlaganju, vrednotenju,
- različni polnopomenski glagoli.

PREDSTAVLJANJE, OPIS, OZNAKA

- ▣ PREDSTAVLJANJE je sporočanje o obstoju, lastnostih, razvoju, vzrokih in posledicah za spreminjanje osebe. Je nekakšna »kombinacija« opisovanja, označevanja in pripovedovanja.
- ▣ OPIS je besedilo, v katerem sporočevalec na podlagi opazovanja predstavi, kdo je oseba, njeno zunanost (videz osebe), kraj bivanja, način življenja. V opisu je pogost glagol biti, ob njem pa so zelo pogosti pridevniki. Pišemo v sedanjiku, ki pomeni brezčasnost. Preteklik uporabljamo le, če opisujemo bitje, ki ne živi več. Pri opisu skušamo biti objektivni.
- ▣ OZNAKA je besedilo, v katerem sporočevalec predstavi mnenje o notranjosti osebe – duševne, družbene, strokovne lastnosti, kot jih je spoznal pri osebi na podlagi njenih dosežkov in ravnanja. Pri označevanju osebe uporabljamo tudi vrednostne izraze – pridevnike in prislove. Glagoli so navadno v sedanjiku, ki pomeni brezčasnost.

RAZLAGANJE

- ▣ RAZLAGANJE je način razvijanja teme, pri katerem si tvorec prizadeva, da naslovniku postane nekaj jasno, vzročno in logično utemeljeno ter da naslovnik spozna pomen ali bistvene lastnosti nekega pojava. Pri tem je pomembno, da navaja dejstva, ki so preverljiva v literarnem delu, dogodke, ki so se dejansko zgodili, in tudi subjektivno sodbo, ki izraža odnos bralca do literarnega dela.
- ▣ Pri razlaganju predmet razlage (dogodek, pojav, stanje, dejanje, ravnanje, odnos, lastnost) osvetljujemo z vseh strani in ugotavljamo, razčlenjujemo ter analiziramo razmerja med pojavi oz. pomen in vlogo pojavov. Sporočamo, kaj je vzrok, posledica, pogoj, dopustnost oz. kakšno je razmerje do nečesa (nadrejen, podrejen, nasproten, enak). Pojav prikazujemo z več zornih kotov (npr. pozitivne in negativne plati, različni vzroki in posledice).

RAZLAGANJE

Značilnosti razlaganja so:

→ zložene povedi (priredja, podredja) – posledično priredje (*zato*), pojasnjevalno priredje (*saj, kajti, namreč, in sicer, to je*); vzročni odvisnik (*ker*), pogojni odvisnik (*če*), dopustni odvisnik (*čeprav, četudi*);

→ razmerja med stavki in povedmi – prevladuje vzročno razmerje (dopolnjevalna poved dodaja podatke o vzroku nastanka/stanja/dejanja), posledično (dopolnjevalna poved dodaja podatke o posledicah), pogojno (dopolnjevalna poved dodaja podatke o pogoju nastanka dejanja/stanja), namerno razmerje (dopolnjevalna poved dodaja podatke o nameri);

→ močna sobesedilna spetost – če premaknemo ali izpustimo kak del besedila, besedilo ni jasno;

→ dvodelnost, tj. trditev–razlaga (T–R).

UTEMELJEVANJE

UTEMELJEVANJE je način razvijanja teme, pri katerem skušamo preko različnih postopkov podkrepiti in ponazoriti svoje trditve, razlage, mnenja, saj bralca prepričujemo, da to, kar trdimo, velja.

Utemeljujemo s konkretnimi primeri iz besedila, z mnenji kritikov in strokovnjakov o literarnem delu, z literarnozgodovinskimi dejstvi in s sklicevanjem na lastne izkušnje in splošno znanje, zato se pri utemeljevanju sporočevalec razodeva z lastnimi pogledi.

Razlaganje je tesno povezano z utemeljevanjem, saj je nujno, da sporočevalec svoje trditve dokazuje in utemeljuje, **sicer ostane besedilo na ravni naštevanja dejstev.**

Vrednotenje

Vrednotenje prepoznavamo kot bralčev (piščev) odgovor na vprašanja: Kako ocenjujem prebrano besedilo (posameznikovo ravnanje, odnos ...), kako se opredeljujem do besedila (problema v njem, ravnanja osebe ...), čemu dajem prednost, zakaj?

Vrednotenje je lahko dvonačinovno:

- ▣ skopo, komaj nakazano, stereotipno (pogosto moralistično) opredeljevanje z navajanjem posplošene utemeljitve;
- ▣ razvitejša, argumentirana presoja z navajanjem več razlogov iz besedila (s citati ali povzetki dela besedila) in zunaj njega (sklicevanje na lastne izkušnje, uporaba dodatnega znanja z drugih predmetnih področij, sklicevanje na strokovna mnenja).

Vrednotenje

Vrednotenje je lahko doživljajsko (kako ste besedilo doživeli, ali imate podobne izkušnje ...), etično (ali se strinjate z ravnanjem, odločitvami ...), literarno (s stališča poznavanja literarnih besedil in njihovih značilnosti).

Vrednotenje **je pretežno utemeljevalno besedilo** in je nepogrešljiva sestavina esejskega pisanja

(primeri navodil:

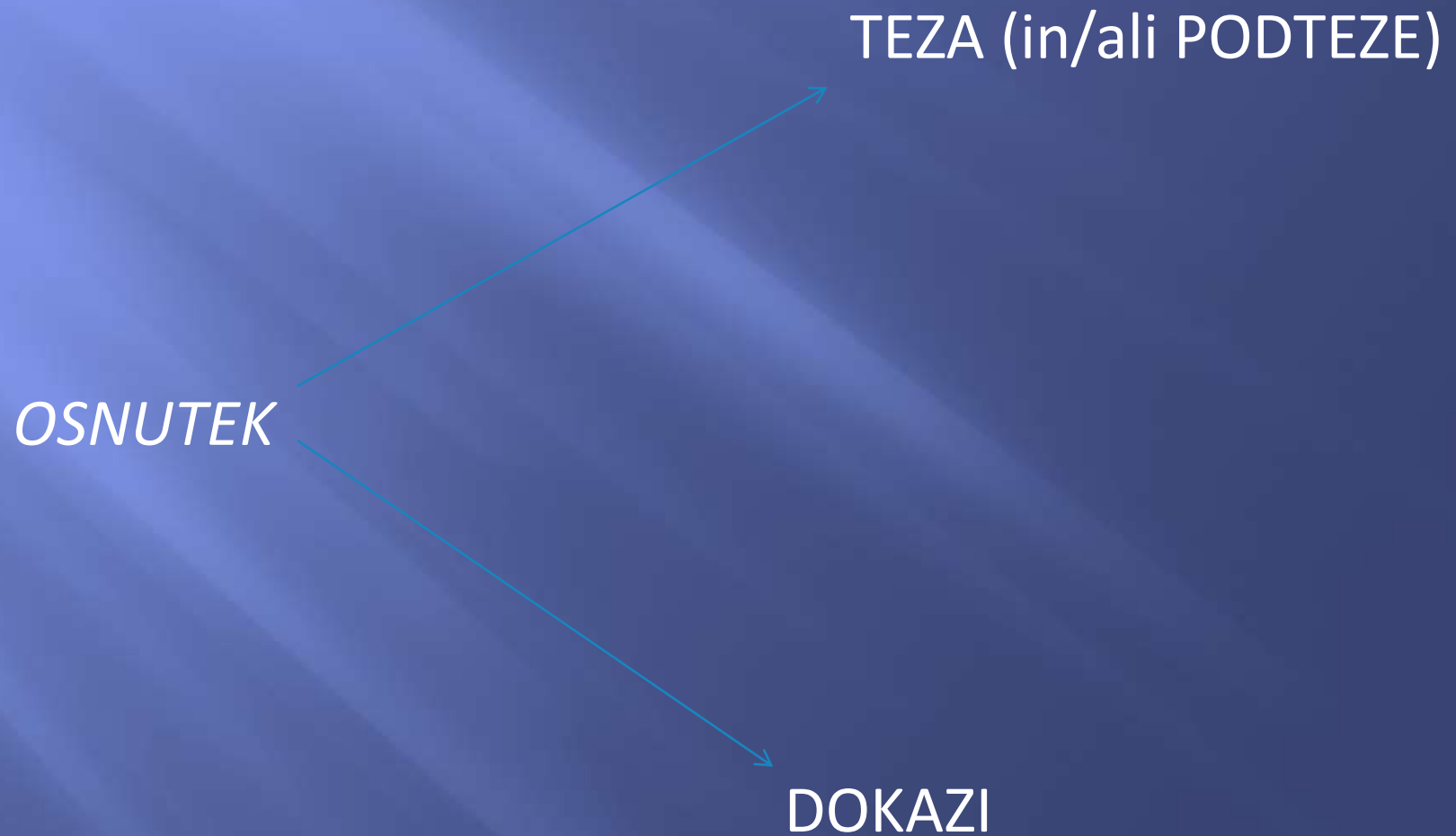
vrednotite, presodite, opredelite se, komentirajte, kaj menite, kako je po vašem mnenju ...).

POMOČ (pri argumentiranju) –

Temeljni / najpogostejši slogovni postopki v eseju:

- ▣ Razvrščanje ali uvrščanje
>(zaporedje dogodkov)
- ▣ Primerjanje >(podobnosti/razlike)
- ▣ Pojasnjevanje >(vzroki, posledice)
- ▣ Posploševanje ali abstrahiranje
>(od posameznega k splošnemu)
- ▣ Opredeljevanje in vrednotenje
>(lastno stališče do problema)
- ▣ Utemeljevanje in razlaganje
>(dokazovanje lastnih trditev)

Glavni koraki:

ZAPIS OSNUTKA ali NAČRTA

Zahteva iz navodil:	TRDITEV (teza/podteza):	RAZLAGA:
A		
B		
C		
Č		

ZGRADBA ARGUMENTA (V TEZI/ PODTEZAH)

1. TRDITEV / TEZA oz. PODTEZA

(Kaj trdimos? / Kaj želimo v argumentu dokazati?)

2. RAZLAGA / SKLEPANJE

(Zakaj to trdimos? Kako smo prišli do tega sklepa?)

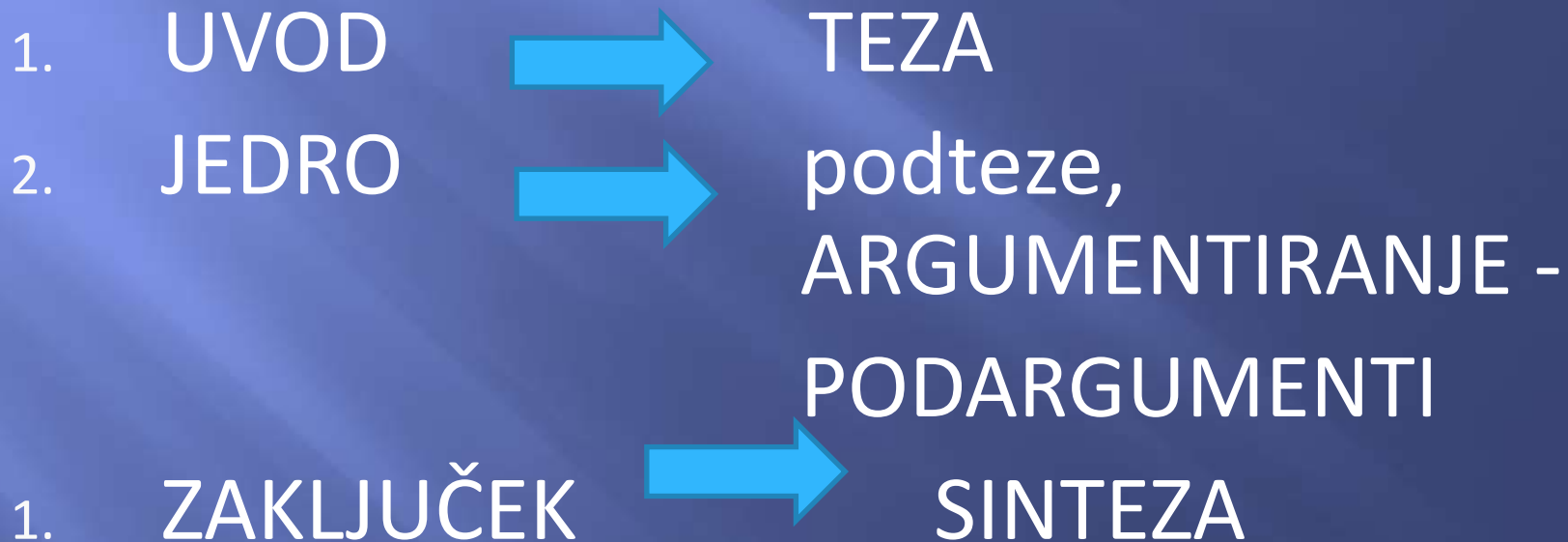
3. PODPORA / DOKAZ

4. UČINEK / POVEZAVA / VREDNOTA / CILJ

(Zakaj je argument pomemben?)

POMEMBNO!!!

TRIDELNA ZGRADBA ESEJA:

SINTEZA

- ▣ (NE-) ali POTRDITEV TEZE!
- ▣ Ne sme biti ponovitev teze ali argumentov!
- ▣ Predstavlja zaokroženost vsebine eseja.
 - ▣ Zapis aktualizacije.
 - ▣ Zapis lastne misli, citata.
 - ▣ Povzemanje jedrnega dela.

SEKSI argument – Vsak argument mora vsebovati:

*S – Statement *EX – Explanation * I – Impact, Illustration

KAJ JE?

- ▣ Argument je povezava med *informacijami* in *zaključkom*.
- ▣ Z argumentom bralca/ocenjevalca prepričamo.

SESTAVA:

- Statement – v kaj hočemo prepričati poslušalca
- Explanation – zakaj se nam zdi, da je tako (razlaga)
- Illustration – katere informacije so nas pripeljale do takega sklepanja
- Impact

RECEPT (kako začeti):

- ▣ Preberemo NASLOV in NAVODILA.
- ▣ **PODČRTAMO ZAHTEVE** (ključne besede).
- ▣ Zapišemo: **KONCEPT — OSNUTEK** (asociacije in odgovori na vprašanja).
- ▣ **UVOD**: teza
- ▣ **JEDRO** (3–5 odstavkov): argumentiranje
- ▣ **ZAKLJUČEK**: sinteza (zaokrožitev, ampak brez ponavljanja)

RAZPRAVLJALNI ESEJ

RAZPRAVLJALNI ESEJ se piše na podlagi celotnega literarnega dela oziroma več literarnih del.

Branje v širino, dijak piše s stališča razmišljujočega bralca.

Razpravljalni esej ima naslov in izhodiščna navodila (smernice). Od dijaka se pričakuje poznavanje strokovnih izrazov, ustreznih načinov razvijanja teme ipd.

INTERPRETATIVNI/RAZLAGALNI ESEJ

INTERPRETATIVNI/RAZLAGALNI ESEJ se piše na podlagi podrobnega branja odlomka: pogoj zanj je dobro razvita zmožnost literarnega branja.

Branje v globino, dijak piše kot bralec interpret.

Dijak ima pri pisanju eseja odlomek pred seboj, interpretativni esej nima naslova, danega v naprej, ima pa izhodiščna navodila (smernice). Dijak izraža doživljanje, razumevanje in vrednotenje odlomka, umesti ga v literarno delo ipd.

Interpretativni esej ni naslovljen, naslovimo pa lahko odlomek, ki ga interpretiramo, in naslov utemeljimo. Kakovosten je izviren in ustvarjalen naslov.

Razlagamo/interpretiramo ...

Odlomku, ki ga razlagamo/interpretiramo, določimo tudi notranjo zgradbo.

NOTRANJA ZGRADBA ODLOMKA je odvisna od tega, ali je besedilo pripovedno ali dramsko.

V notranji zgradbi odlomka opazujemo napetost dogajanja (izrazimo z dramskimi stopnjami), preobrate/spremembe v dogajanju, teme odlomka, razmerje med stanjem in dogajanjem, vlogo dogajalnega prostora in časa, vstopanje literarnih oseb, slogovne postopke (dialog, notranji monolog, subjektivna izpoved) ...

Notranja zgradba odlomka je lahko subjektivna sporočevalčeva interpretacija. Ubesediljenje notranje zgradbe interpretiranega odlomka je pogosto povezano z jezikovno-slogovno razlago odlomka.

Razlagamo/interpretiramo ...

K interpretaciji sodi tudi JEZIKOVNA IN SLOGOVNA RAZLAGA ODLOMKA, ki vsebuje poimenovanje jezikovnih in slogovnih sredstev, ponazoritev (citiranje) in razlago njihove vloge oz. učinka. V jezikovni razlagi opazujemo stavke in povedi (kratki, odsekani stavki; neglagolski stavki; vzklični in vprašalni stavki, nedokončane povedi, zamolki ...); besedne vrste (nikalne oblike glagolov, velelnik, medmet ...); slogovno zaznamovane besede. Pri slogovni razlagi odlomka poiščemo izrazita slogovna sredstva: nagovor, primero ali komparacijo, okrasne pridevke, poosebitev ali personifikacijo, kontrast ali nasprotje, mnogovezje, ponavljanja, soobčutje ali sinestezijo, simbole, ironijo, stopnjevanje ... Jezikovno-slogovna razlaga odlomka je v interpretativnem eseju povezana celota.

CITIRANJE

CITIRANJE je dobesedno navajanje delov besedila, ki jih vključimo v interpretativni/razlagalni esej. Citati ponazorijo različne prvine v eseju. S citati esej obogatimo, nikakor pa ne smejo postati sami sebi namen. Podpirati morajo tok misli, zato naj ne bodo prepogosti in ne predolgi. Citati naj ne ponavljajo tistega, kar smo že napisali. Pri citiranju moramo biti pozorni na pravopisna pravila (velika oz. mala začetnica, raba narekovajev, tripičje ...).

ESEJSKA NAVODILA in OSNUTEK/NAČRT ZA RAZPRAVLJALNI ESEJ

Nezakonska mati kot kršilka družbene norme

Razpravljalni esej

Nezakonsko materinstvo je bilo nekdam družbeno povsem nesprejemljivo. Označite Meto z začetka novele in pojasnite vzroke za njeno nezakonsko materinstvo. Z dvema dogodkoma iz novele ponazorite odnos družbe do njenega nezakonskega materinstva. Primerjajte Karničnikov odnos do Mete z odnosom javnosti do nje. Ali je po vašem mnenju Meta s kršitvijo družbene norme dosegla kakšno spremembo?

1tanja.tomsic@gmail.com

ČE BOSTE HOTELI, BOSTE
ZMAGALI!